

Kállay Miklós 1942. március 9-én alakított kormányt. Elsődleges célja az volt, hogy az országot a németektől való lassú eltávolodással fokozatosan kivezesse a második világháborúból. Kállay azzal a feltétellel vállalta el a kormányalakítást, ha Horthy Miklós megengedi, hogy – bár színleg a tengelyhatalmakkal való szolidaritást hangoztatja – bizalmas módon és titkos csatornákon keresztül keresse az angolszász hatalmakkal való kapcsolatfelvétel lehetőségét. Tekintettel kellett azonban lennie ország földrajzi helyzetére, s el kellett kerülnie a németekkel való nyílt szembeállást.

Kállay ráébredt, hogy nagyobb esélye lenne a sikerre, megkönnyítené a háborúból való kiválást, ha szomszédai közül néhányal együttműködne, vagy legalábbis elérné, hogy nem avatkoznak bele az esetleges magyar tervekbe. Így került a képbe Szlovákia. Kállay többször is hangoztatta, hogy támogatja Szlovákia államiságát, és a magyar politika nem kívánja azt veszélyeztetni.

1943-ban még nagyon feszült volt a viszony a két ország között. Kállay Miklós szeretett volna a határkérdés és a kisebbségi problematika háttérbe szorításával kapcsolatot teremteni a szlovák kormánnyal, hiszen mindkét állam hosszú távú érdekei megkövetelték a tengellyel való szakítást és a tárgyalások felvételét a szövetségesekkel. Kállay feltételezte, hogy Tiso megnyerhető az együttműködésre, s tapogatózó látogatásra Szlovákiába küldte megbízottait. 1943 februárjától hivatalos és félhivatalos magyar magánszemélyek kezdeményeztek eszmecsereket a pozsonyi vezetőkkel.

Kállay maga is tájékozódni kívánt, ezért 1943. március 19-én találkozott Ján Spišiák budapesti szlovák követtel, s közölte vele, hogy a szlovák kormánynak a magyar kisebbséggel szemben folytatott politikája érthetetlen számára. „*Nem látom okát, miért igyekeznek mindig belénk kötni és ezzel a marakodással megnehezíteni minden komolyabb és nagyvonalú közeledést, amely mindkét államnak csak közös érdeke lehet.*” Spišiák felvetette, hogy Szlovákia visszakaphatná Kassa városát a jó viszony rendezése érdekében, de ezt Kállay nem tartotta elfogadhatónak. Kállay ezután Ronkay Ferenc volt magyar országgyűlési képviselőt küldte Jozef Tisóhoz. A megbeszélésre 1943. március 20-án került sor Tisó báni plébániáján. Ronkay korábról is-

Janek István

EGY ELVETÉLT ELKÉPZELÉS

Kísérletek a közös kiugrás megszervezésére Szlovákia vezetőivel 1943-44-ben

Hitler és Tiso kézfogása, 1943

merte Tisót, mivel az 1938-as budapesti Eucharisztikus Kongresszus idején ő mutatta be Kánya Kálmán magyar külügyminiszternek.

A magyar képviselő a közös gazdasági problémákkal indította mondanóját, melyben a német gazdasági előretörés veszélyét ecsetelte. Felvázolta az ezeréves együttélés előnyeit és hatásait. Ronkay mint magyar politikus aggodalmát fejezte ki a szlovák belpolitikai helyzet miatt. Megdicsérte Tiso kormányát a Németországhoz fűződő korrekt szövetséges viszonyáért, ugyanakkor fenntartásait fejezte ki amiatt, hogy a szlovákság egyes rétegei a beneși eszmék és más szláv nacionalista irányzatok felé húznak. Ronkay ezt a következőképpen fogalmazta meg: „*En el tudom képzelni [...], hogy ezen elégedetlen erők fölboríthatják a belső rendet, vagy annyira sabotálják a gazdasági életet, mely a háború visélése szempontjából a németek szemében elviselhetetlennek fog látszani és akkor beleavatkoznak, és rendet teremtenek, ami pedig egyértelmű a Protektorátussal. Nekünk nagyon kellemetlen*

volna, ha ez a protektorátus Prágától Zemplén megyéig terjedne.”

Tiso kizártnak tartotta a protektorátus létrehozásának lehetőségét Szlovákiában, mivel erre ők nem adtak okot. Ezután Tiso rákérdezett a megegyezés mikéntjére, mire Ronkay kifejtette, hogy Kállay realpolitikus, akivel a tárgyalások előbb-utóbb megegyezéshez vezetnének. Ronkay a jövőt illetően megemlítette, hogy ha Szlovákia orosz érdekszférába kerülne, hamar eloroszosodna, ha a csehek uralma alá kerülne, akkor az elcsehesedés veszélye lépne fel, míg a teljesen más nyelvcsoporthoz tartozó magyarság részéről ilyesminek soha nem lenne kitéve. Ronkay a két állam közti megegyezés első lépéseként azt ajánlotta Tisónak, hogy írja fel elgondolásait „egy fehér lapra”, hogy megindulhasson a vita.

A két állam közti puhatolozások folytatódtek. Ennek keretében Ján Spišiák budapesti szlovák követ 1943. április elején József Ágost Habsburg főherceggel is megbeszélést folytatott. A találkozó egy nappal azt követően jött létre, hogy József főherceg találko-

zott Horthyval, és a szlovák kérdést is megvitták. József főherceg azt vette Spišiák követ szemére, hogy Szlovákia a tengelyen belül a „kisantant” megújítását kívánja. Kifejtette saját nézetét, mely szerint a bécsi döntés után Magyarországhoz került, túlnyomórészt szlovákok lakta területeket a magyaroknak vissza kell adniuk Szlovákiának, de ez csak akkor lehetséges, ha Szlovákia elfogadja az együttműködést Magyarországgal, vagy esetleg konföderációra lépnek. Megemlítette, hogy Horthy véleménye szerint a Balkánon angolszász partraszállás lesz, és emiatt fontos lenne, hogy Szlovákia hangsúlyozza szuverenitását, illetve önállóságát. A magyar politika a beneši politika elleni védekezést gondolta így kivitelezhetőnek.

Tiso államelnök a Ronkayval folytatott megbeszélés tanulságait figyelmen kívül hagyva nem Budapestre utazott, hanem Németországba, ahol Hitlernek mondta el fenntartásait a magyar sajtó hangnemével és a Szent István-i állameszmével kapcsolatosan. Kállay béketapogatózási kísérletei azt a benyomást keltették a szlovák vezetésben, hogy a magyar kormány mindenáron be akarja biztosítani a német védnökség alatti területi gyarapodást. Hitler tudta, hogy Tisoékat úgy nyerheti meg, ha Németország garantálja Szlovákia területi integritását és államiságának fenntartását, a Szent István-i eszmét pedig elítéli. Ezt meg is tette. Kijelentette: „*Németország sohasem tűrné, hogy Magyarországon esetleg Szlovákia ellen forduljon*”, mivel Németország korábban területi biztosítékot adott Szlovákiának.

A két hadsereg között is létrejött a kapcsolatfelvétel. A találkozóra 1944 elején Pozsonyban került sor, Kádár Gyula, a magyar Vezérkari Főnökség 2. hírszerző és kémelhárító osztályának vezetője és Ferdinánd Čatloš szlovák hadügyminiszter részvételével. Čatloš nagy örömmel fogadta Kádárt, elmondása szerint korábban még nem tárgyalt hivatalosan Magyarországról érkező katonatiszttel. Beszélgetésük során mindketten arra a következtetésre jutottak, hogy a háború a németek számára elveszett, ami Magyarországnak és Szlovákiának sem jelent semmi jót.

A front közeledtével a helyzet romlását jóslták egymásnak. Egyetértettek abban, hogy nem ellenségesen kellene egymáshoz viszonyulniuk, hanem „*üdvös volna a magyarok és szlovákok*

között valamiféle kapcsolatot teremteni és ennek alapján adott időpontban közösen cselekedni” – mondta Kádár. Čatloš viszont úgy vélte, erre kevés a remény: „*A politikusok vakok, nem lehet velük beszélni, mereven elzárkóznak minden közeledéstől a magyarok felé.*” Kádár szerint a katonák jobban megérthetnék egymást, és egy katonai együttműködést a politikusok is kénytelenek lennének elfogadni.

A közeledés konkrét módját is megbeszéltek. Kádár feladata lett volna elintézni négy-öt szlovák tiszt magyarországi látogatását kölcsönös helyzetértékelés címén, és ugyanígy tettek volna a szlovákok is a magyar tisztekkel kapcsolatban. Ezt követően Szombathelyi Ferenc magyar **vezérkari tábornok** és Čatloš is találkozhatott volna, és megbeszélhették volna a közös teendőket. Čatloš kivitelezhetőnek vélte a tervet.

Hazatérte után Kádár Budapesten beszámolt Ghyczy Jenő külügyminiszternek és Szombathelyinek is a történetekről, akik mindketten támogatták a kapcsolatfelvételi tervet. Hamarosan négy szlovák tiszt érkezett Budapestre, velük azonban konkrét megállapodás nem született, s a hamarosan bekövetkező politikai és személyi változások miatt folytatásra nem kerülhetett sor. A későbbiekben a németek vád alá helyezték Kádárt, de a Čatlošsal folytatott beszélgetés részleteit nem ismerték, így csak feltételezni tudták, hogy egy ellenük irányuló akciót vitattak meg.

Čatloš a tárgyalások alatt már tervezte a szlovák hadsereg kiugrási kísérletét, melyről memorandum formában 1944 júliusában tájékoztatta is a moszkvai katonai vezetést. Čatloš arra készült, hogy egy alkalmas pillanatban elfogja a szlovák vezetés náci barát tagjait, és államcsínyt hajt végre. Katonai diktatúrát vezetett volna be, és a Vörös Hadsereg szövetségeseként megnyitotta volna az északra jövő szovjetek előtt a frontot. A szlovák hadseregnek akkor kellett volna akcióra lépnie, amikor a Vörös Hadsereg eléri Krakkó térségét. Čatloš terve szerint a Szlovákia keleti részén tartózkodó német erőket megkerülték és a szovjetekkel közösen bekerítették volna, majd a magyar egységek ellen vonultak volna Kassa környékén.

Čatloš azt is tervezte, hogy amikor Szlovákia átáll a Szovjetunió oldalára, azonnal hadba lép Magyarország ellen. Ettől a tettől óriási népszerűséget re-

mél, amelynek következtében újabb korosztályokat mozgósíthat és így visszaszerezheti a korábban elvesztett területeket. Čatloš terve azonban nem valósult meg, mivel időközben kitört a szlovák nemzeti felkelés. Később eljutott a felkelők területére, de ott letartóztatták és fogolyként Moszkvába szállították. Čatloš terve túlságosan merész volt, nem vette figyelembe az aktuálpolitikai helyzetet, ezenfelül a Vörös Hadsereg vezetése és a Edvard Beneš vezette emigráns kormány sem bízott benne.

1944-ben, Magyarország március 19-i megszállásakor Horthy kilátásba helyezte lemondását. A németeknek azonban még szükségük volt rá, ezért egyértelműen megfenyegették, hogy ez esetben a szlovákoknak, a horvátoknak és a románoknak szabad kezet adnak Magyarországgal szemben, ami megpecsételné a békés revízió során visszaszerzett területek sorsát. Horthy – a tények és a német nyomás hatására, illetve hitvallása miatt, mely szerint a kapitány nem hagyja el a süllyedő hajót – arra kényszerült, hogy továbbra is megmaradjon államfői tisztében, azt a benyomást keltve, hogy kényszerűségből egyetért Magyarország megszállásával. Horthy meghunyászkodása után a pozsonyi német követ közölte a szlovák vezetéssel, hogy területi igényeik csak a háború után lehetnek, és nincs szükség a részvételükre Magyarország megszállásában.

A Kállay-kormány tevékenységét végül nem koronázta siker, ami részben annak a következménye, hogy nem tudott együttműködést kialakítani a környező államokkal. Szlovákia és Románia egyaránt a bécsi döntéseket akarta felülbírálni, a magyar politikai vezetés azonban ragaszkodott az új status quóhoz. Tiso a korábbi magyar területi követelések miatt, illetve saját területi gyarapodásának megvalósítása érdekében mindenképpen Németországot tekintette legfőbb szövetségesének. A magyar–szlovák tárgyalások mindvégig egyoldalúak voltak. Tiso nem kívánt együttműködni Kállayval, bízott a németekben, és soha nem érezte úgy, hogy a németekkel való viszonya kiigazításra szorulna. Megegyezésre a korábbi sérelmek miatt nem volt esély. ♦

A SZERZŐ AZ MTA BTK
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK
TUDOMÁNYOS MUNKATÁRSA (PhD)